

SZABÓ PÁL: MINDEN KÖR BEZÁRUL

A második világháború és a felszabadulás mozgalmas időszakába vezet el az olvasót Szabó Pál új kötete. A *Minden kör bezárul* embert próbáló, nehéz esztendőök tükré. Műfaját regénynek minősíti az író, s ebben igazat kell neki adnunk, bár a könyv legapróbb részleteire érvényes hitelesség láttán joggal nevezhetnénk kivételes memoárnak is, amely a megformálás írói eszközeivel, mondanivalója történeti és emberi mélységével, igazságra törekvésével, realitásával egyaránt kiemelkedik. Szabó Pál tollát ebben a könyvében is az ellentétekben gazdag élet valósága, sokszínűsége vezeti. Nem a sokak által kényesnek tartott kérdések elhallgatásával, hanem a megragadó, őszinte szókimondás erejével veszi sorra az 1939—1945 közötti esztendőök legérdekesebb mozzanatait.

„Semmiféle szerkezeti szabály vagy forma vagy megszokott rend jelen írásban nem érdekel. Írók, ahogy a szív és lélek parancsolja. Saját magamnak írom, s múltó életem alkonyán áradjon csak az érzelem, ahogy bír vagy ahogy tud” — vallja a kötet egyik helyén. A könyvet — és Szabó Pál minden alkotását — jellemző mesélőkedv csapongása, az anekdotikus kitérések fokozottan segítik a megtartó emlékezetet, árnyaltabbá teszik, sajátos színekkel és emlékezetes mozzanatokkal telítik a háborús évek rajzát. Ezekről az időkről számosan leírták már mondanivalójukat irodalmunkban. Nem tekintve a politikusok, munkásmozgalmi harcosok egész sorát, csak Veres Péter *Az ország útján* c. kötetére utalunk, amely Szabó Páléhoz hasonló indítástól született. Néhány ponton ez a két mű kapcsolódik is egymáshoz. Kapcsolódik Szabó Pál könyvéhez Asztalos István: *Író a hadak útján* címmel írt emlékezése, különösen pedig Szabó Pál számos korábbi regénye, főként az *Isten malmai*.

A *Minden kör bezárul* fő témái az író 1939—1945 közötti életszakaszának meghatározó problémái, távolabbról a magyar nép, az ország sorskérdései. Szabó Pál és családja hanyattatása, üldöztetése, küzdelme — ugyanakkor töretlen életkedve, a békés alkotás, a teremtmény munka állandó igénye és a jobbert, a szegények hatalmáért való harca adja a kötet alaphangját. A Nemzeti Parasztpárt megalakításáért kifejtett erőfeszítés és a Szabad Szó szerkesz-

tése, fenntartása körüli küzdelem rajza nyitja meg a könyvet. Nagyon szemléletesen mutatja meg a baloldali ellenzék árnyalatainak, irányzatainak sokféleségét, összefonódását, a szegényparasztságot képviselő írók súlyát és szerepét az országos politikában — s mindennek az irodalom, az újságírás, a „közélet” szféráiban megmutakozó vetületét.

Megromlott egészségének helyreállítása végett a fővárosi élet sodrából Szabó Pál 1940-ben szülőfalujába, Biharugrára költözik. Természetesen továbbra is élénk kapcsolatban marad harcostársaival, változatlanul a Szabad Szó főszerkesztője. Az Ugrán töltött esztendőket a falu közössége, a családi harmónia, a paraszti munka és bihari táj telíti tartalommal. Ezek az évek hozzák meg az írói kiteljesedést, a *Lakodalom—Keresztelő—Bölcső* (a *Talpalatnyi föld*) születését is. A háború és az állandó fenyegetettség, zaklatottság légkörében a néppel együtt élő írónak az alkotó nyugalmat jelentette a szülőfalu. Onnan ment el a nevezetes szárszói és lillafüredi írókonferenciákra, amelyekről nagyon érdekes személyes benyomásokat rögzít e kötetben is.

1944 nyarán közvetlenül eljutott Biharugrára is a háború, a kötet még feszültebbé válik. Szabó Pált szerencsés véletlen menti meg a falujába beszállított németektől: egy bécsi kiadó szerződése elég ahhoz, hogy ellenségei hiába vádaskodjanak. A hirtelen megérkező felszabadító szovjet egységek tisztjei nagy megbecsüléssel veszik körül. A régen várt új élet felcsillanó lehetősége átmenetileg odavész, az írók kemény hónapok várják: a németek visszafoglalják a falut, Szabó Pál és családja a kiűritési rendelet alapján székelyen Budapestre menekül, a nyilas terror és anarchia kellős közepébe. A kötetből sokrétűen érzékeljük, hogy a nagy bizonytalanságban íróbarátaikat mentik-segítik, miközben maguk is hányódnak-vetődnek a gögös és számító nagypolgárok „jóvoltából”. A nehezen megért újabb felszabadulást követően a budai kommunisták hívják maguk közé az írókat, aki egy demokratikus lap megindítására készül; beteljesedni látja mindazt, amiért küzdött. A kezdeti idők egyik gépies intézkedésének eredményeként azonban hetekre internálásba kerül, kihagyják az újjászületett Parasztpárt vezető funkcióiból, a Sza-

bad Szó szerkesztéséből. Ez azonban nem töri le, s amikor kiszabadul, egészségét helyreállítva ismét falujában készül az évek óta alakított program valóra váltására.

A kötet főbb kérdéseire kapcsolódva Szabó Pál ismert és ma már kevésbé tudott nevű írók, politikusok egész seregét vonultatja fel, Bajcsy-Zsilinszky Endrétől kezdve Eckhardt Tiboron át Kovács Imréig. Jellemzései nemcsak plasztikusságukkal tűnnek ki, hanem melegségükkel is. Akik becsületesen, jószándéktól vezetve — ha mai szemmel nézve nem is mindig a legjobb irányban — segítették azokat a törekvéseket, amelyeket Szabó Pál is szolgált, baráti, bajtársi szeretetet kapnak, gyengéik elmosódtak, eltűntek az idővel, az a néhány vonás maradt meg belőlük, ami a legértékesebb volt.

Egy önéletrajzi kötettel kapcsolatban — különösen akkor, ha az ilyen exponált esztendőkről ad számot — minden esetben fel kell tennünk a kérdést: magasrendű irodalmi értékein túl mennyire állja meg a helyét történeti

forrásként? A *Minden kör bezárul* ilyen igényeinket éppúgy kielégíti, mint Szabó Pál valamennyi munkája a maga helyén. Nemcsak az író nagyon rokonszenves vonása, hanem a forrásérték erőssége is, hogy a legmélyebb, önmagát sem kímélő őszinteség és szerénység jellemzi, sehol sem nagytja fel a saját szerepét. S ami igen-igen ritka: ha valamire nem emlékszik, vagy nem közvetlen tapasztalásból tudja, azt nyíltan és tekintélyfélés nélkül bevallja. Regényhez méltóan nem erőlteti a szoros időrendet sem, ehelyett légtört, hangulatot idéz, a nehéz évek lényegét adja. Ezek a vonások teszik a kötetet a múlt kutatói szemében is maradandó és hiteles tanúvallomássá. Az ország történetének számos mozzanatával együtt a huszonöt-harminc esztendővel előzötti bihari táj megismerésének is nélkülözhetetlen bázisa a *Minden kör bezárul*, éppúgy, mint Szabó Pál egész életműve. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

SZABÓ FERENC

VERES PÉTER: BÖLCS ÉS BALGATAG ŐSEINK

„Hajh, hajh! Sötét rengeteg a múlt, nehéz eligazodni benne. Kevés a jelfa, s azokon is nehezen olvashatók a jelek” — sóhajt fel Veres Péter a könyv vége felé valahol, s ez már csakugyan így van. Talán azt kellene erre felelni, nehéz annak, aki nem tanulta az olvasásukat. De vajon jól felelnék-e? A szó megszokott értelmében kétségkívül jól (mondtak is efféle mostanában), mert hiszen szakember dolga az, s ha már hidat nem épít, aki nem tanulta, régi írást se fejtsen, akinek nem az a mestersége. A könyv azonban nem megszokott történelemkönyv, s a felelet sem szólhat megszokott szavakkal. Mert azokat a kérdéseket, amiket Veres Péter tesz most föl, mások is, szakértőbbek is fölítették másképpen, szakértő feleleteket adtak rájuk, s a jelek ugyanúgy görbülnek a végükön, mint azelőtt.

Nem szakkönyv ez, és ebből tanulni a történelmet nem lehet, nem szabad. Hanem van egy olyan értéke, ami devalválódni sosem fog: aki elolvassa, meg fogja érteni, hogy nem megválaszolni való kérdések ezek, hanem föltenni való és meggondolni való. Hogy az évezredek magyar mit miért tett, mit gondolt közben, hova sandított, mit várt, mitől félt, azt a mi eszünkkel fölérni nem lehet. Nem él ma ember ezen a világon, aki önszántából megtenne,

amit megtett a Zoborhegyen szent Zórárd, akiről ezt mondja a legenda: „Egy laposra faragott cserfatörzset sövényvel körülfonta, és a sövényen minden oldalról éles nádszálakat szúra keresztül, maga pedig a törzsre ülve ilyen ülőhelyet használt tagjai megpihentetésére, úgyhogy ha teste az álomtól elnehezedeve bármely oldalra talált hajolni, a nádak hegyei erősen megsebezvén fölébredt. Ezen kívül fából koronát készítvén, azt fejére tette, s arra négy oldalról ugyanannyi követ akasztott, hogyha elszenderedvén fejét bármerre hajtotta, a kő megüsse.” Halála után „egy rézláncot találtak rajta, mely már a beleket érte. Óh csudálatos hallatlan dolog! A lánc a húst belől megésvítvén kívül bőrrel vonódott be. De nem is lehetett volna a vértanúság e nemét megtudni, ha a köldöknél a lánc görcskötése ki nem látszott volna. S amint a láncot megoldván a testből kihúzták, erősen hallatszott, mint súrolta az oldalbordákat”. Hát legenda ez persze, lehet, hogy nem is cser volt az a fa, s nem is réz az az lánc, de csak írták valakiknek, s éppen azoknak, akiknek elmosódott írását, üzenetét megfejteni iparkodunk. Képezheti-e magát valaki odáig, hogy megtudja, mire gondolt az a hajdani magyar, míg a bordák surrogását hallgatta? Óróla mi csak